

Lymbus
Művelődéstörténeti Tár
II.

Szerkeszti
MONOK ISTVÁN   PETNEKI ÁRON

ISSN 0865-0632

Lymbus
Művelődéstörténeti Tár
II.

Szeged
1990

Készült
a József Attila Tudományegyetem
Központi Könyvtárában

Lektorok

Keveházi Katalin
Ötvös Péter

Megjelent
a SCRIPTUM KFT támogatásával
a KULTURÁLIS ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKEINK FELTÁRÁSA,
NYILVÁNTARTÁSA ÉS KIADÁSA KUTATÁSI PROGRAM
keretében

TARTALOMJEGYZÉK

Inhaltsverzeichnis

SCHEIBER SÁNDOR: Héber és jiddis kútforrások és adatok Magyarország történetéhez (Hebräische und jiddische Quellen und Daten zu der Geschichte Ungarns)	7
KUMOROVITZ L. Bernát: I. Lajos király (1365. évi) lovaggá avató és pallosjogot adományozó oklevele (Die Urkunde von dem König Lajos I. über die Schwertleite und Gerichtsbarkeit (jus gladii) aus dem Jahre 1365)	19
ROSDY PÁL: A magyar domonkos rendtartomány levéltárának elenchusa (Das Register (elenchus) des Archivs der ungarischen Dominikanerprovinz)	23
DANKANITS ÁDÁM: Laskai Cs. Péter könyvei (Die Bücher von Péter Cs. Laskai)	33
BALÁZS MIHÁLY—MONOK ISTVÁN—VARGA ANDRÁS; TAR IBOLYA (ford.): Baranyai Decsi Jánosnak a török elleni háborúra buzdító beszéde 1598- ból (Ermunterungsrede von János Decsi Baranyai zum Kriege gegen die Türken aus dem Jahre 1598)	37
ÖTVÖS PÉTER: Árva Wesselényi Anna levele István fiához 1636-ból (Der Brief von Anna Wesselényi an ihren Sohn István aus dem Jahre 1636)	101
JANKOVICH JÓZSEF: Archaikus betegséghárító imádságok (Archaische Gebete gegen die Krankheiten)	105
MONOK István—PÉTER Katalin: Felmérés a hithüségéről 1638-ban (Visitation der Glaubenstreue aus dem Jahre 1638)	111
KOPPÁNY TIBOR: 17. századi építési megállapodások a Batthyány levéltárból (Bauvereinbarungen und Verträge aus dem 17. Jahrhundert in dem Batthyany- Familienarchiv)	143
HERNER János: Kazinczy András naplója (Das Diarium von András Kazinczy)	161

NÉMETHY Sándor: Két levél a Thury Etele másolatgyűjteményéből (Zwei Briefe aus dem Nachlass von Etele Thury (Das Antwortschreiben von dem vertriebenen Stuhlrichter des Komitats Szabolcs János Fekete an János Kopis Kállay, Theologen in Basel — Memoriale von dem Theologen János Kopis Kállai an den Konsul zu Zürich über die Zustände in Ungarn und Siebenbürgen))	173
WELLMANN Imre: Bél Mátyás Magyarország közgazdaságáról (Matthias Bel über die Wirtschaft Ungarns)	185
MÓRÓ Mária Anna: Nagy Sándor oroszországi levele (Der Brief von Sándor Nagy aus Russland)	199
Könyvismertetés, bírálat (Buchbesprechung, Rezension)	205
Mutató (Register)	209

MONOK István—PÉTER Katalin
Felmérés a hithúségről 1638-ban

Az itt közölt irat a fraknó-kismartoni uradalomban készült; a földesúr rendelkezésére folytatott ellenreformációs akció eredményét méri fel. A rendeletet kiadó „illustrissimus princeps” Esterházy Miklós, akinek a nádorság jogán járt a cím. A birtokot 1622-ben szerezte meg, kárpótlásul a nikolsburgi béke értelmében Bethlen Gábornak jutott Munkácsért.

A felmérés jelenleg a Batthyány család anyagában található, a *Magyar Országos Levéltár P 1315 Fasc. 1.* jelzet alatt. Ez Batthyány I. Ádám iratainak első faszcikulusát jelenti. Minthogy a familia levéltárát a XVII. század óta többször, legutóbb néhány évvel ezelőtt átrendezték, a lelőhely nem ad felvilágosítást az irat provenienciájáról. Zimányi Vera azonban, aki hosszú ideig kezelte az anyagot, és az alapleltárát is elkészítette, úgy tájékoztatót, hogy az eset nem rendkívüli. Batthyány Ádám az írásbeliség iránt nagyon jó érzékkel gyűjtött, másoltatott különböző iratokat. Így egész sor, más személyek ügyeiben keletkezett forrás maradt fenn levéltára anyagában.

Az irat tartalma is, formája is feltűnő. A *tartalmát* tekintve: eddig, legjobb tudomásunk szerint, nem jelent meg hasonló, jegyzőkönyvszerű felvétel alacsony társadalmi állású laikus személyek teológiai tájékozottságáról vagy az ellenreformációs intézkedésekkel szemben gyakorolt magatartásukról. A *formában* feltűnőség az, hogy az irat külalakja a jól szervezett birtokokon felvett urbáriumokéhoz hasonló. Mintha gazdasági irat lenne: világosan áttekinthető rovatokra tagolódik.

Hasonló felmérések azonban léteznek. Esterházy Miklós vallásügyi iratai között a Magyar Országos Levéltár P 124-es fondjában alatt több is található, de távolról sem ilyen teljeseek. Általában dátum és a hely megjelölése nélkül maradnak; valamennyi az eljárás során nagyon kapkodva felvett piszkozat. Az itt közölt irat első verziója nincs közöttük.

Függelékben: — A. jelzéssel — közlünk egy 1659-i jegyzéket. Ez ugyanazon a birtokon, de részben más helységben készült. Jelenleg az első irat mellett található. Az 1659-ben katolizáltak neveit tartalmazza. A földesúr személye időközben nem változott.

B. jelzéssel részletet közlünk a bécsi jezsuita rendház 1639-i naplójából. Ez az előző évi eseményekre csak fél mondattal utal, és az itt előtte olvasható két irat szerint valótlant vagy félrevezetőt állít, az Esterházy Miklós rendeletére folytatott térítés körülményeiről, azonban szemléletesen tájékoztat. A kötet az *Österreichische Nationalbibliothek-Handschriftensammlung Cod. 12036.* jelzete alatt található.

A tárgyra vonatkozó irodalom, a burgenlandi vallási viszonyokat tárgyaló munkák között egy foglalkozik kifejezetten a fraknó-kismartoni uradalommal. Fred SINOWATZ: *Reformation und katholische Restauration in der Grafschaft Forchtenstein und der Herrschaft Eisenstadt.* [Burgenländische Forschungen 35.] Eisenstadt, 1957.

Forchtenaw Anno 1638

Civium Catholicorum in Forchtenau et Noistiftt sunt 41: omnes tempore paschali Confessi.

Civium Haereticorum in Forchtenau et Noistiftt sunt 49: non Confessi.

Inquilinorum Catholicorum in Forchtenau et Noistiftt sunt 15.

Inquilinorum Hereticorum in Forchtenaw et Noistiftt sunt 23.

Personarum omnium in Forchtnaw et Noistiftt quae tempore Paschali sunt confessae, in universum sunt 125.

A tempore Panteyding huc usque conversus est Valentinus Reisner

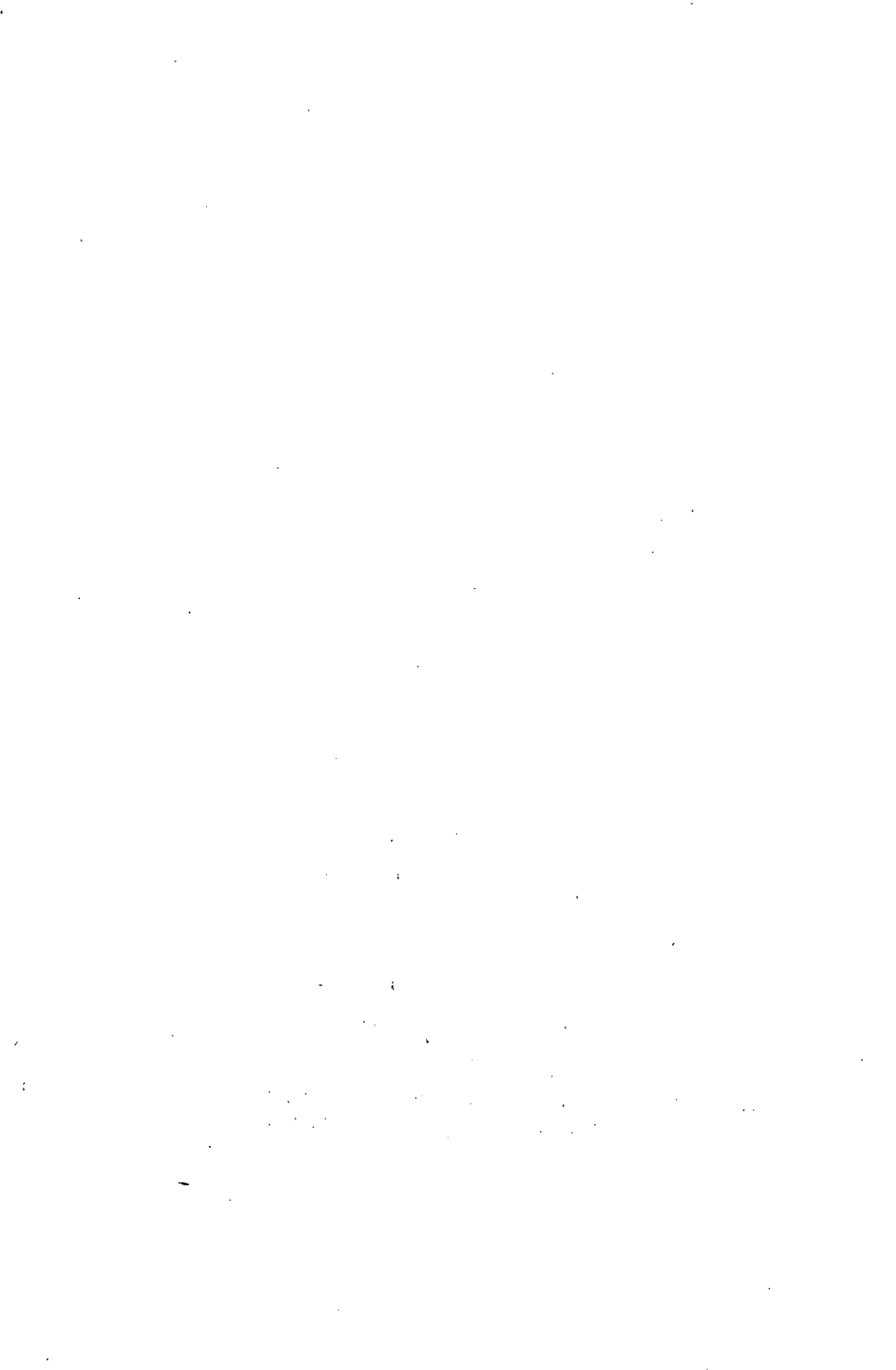
INDEX HAERETICORUM CIVIUM IN FORCHTENAW, Et Noistiftt

Nomina	Rationes Cur non Conversi et satisfecerint Mandato Illustrissimi Principis	Enunciata et quid fac- turi
1. Thomas Veiler	Quia in hac sua fide natus et educatus, Ergo et mori vult	Si tamen alij se converterint, tunc et ipse vult converti.

2. Laurentius Doisteiger	quia simul Lutheranus et Evangelicus natus et duabus speciebus particeps factus, ergo	Non vult tamen resistere Mandato Illustrissimi Principis, sed si alij fuerint facti Catholici, vult et ipse fieri.
3. Paulus Strodel	Si porrectae sibi fuissent 2 species	Si reliqui Catholici fuerint tunc et ipse, fatetur interim 2 sacramenta quae sunt 2 species.
4. Matthias Strodel	Quia in Evangelica fide dies suos consumpsit et a 6 annis Evangelicus pater familias in Forchtenaw, male videns, male audiens et solummodo iam 2 dies ipsi ad vivendum supersunt, Ergo	Non tamen recusat parere Deo et superioribus, quum (...) reliqui se accommodaverint vult et idem ipse praestare.
5. Christophorus Rubacker	quia a 44 annis iam egit Patrem familias, et in eadem fide natus et educatus.	Deo tamen et superioribus se commendat.
6. Joannes Pleijer.	Quia per totam suam vitam huius fidei fuerit, Ergo	Quod tamen Deus et superiores illi imposuerint hoc vult in effectum deducere.
7. Georgius Rubacker	Quia in hac sua fide natus et baptizatus, Ergo	Etiam ad Mandatum Illustrissimi Principis non desistet sed constans permanebit.
8. Joannes Patistarest	Quia caeteri in sua fide hoc permanserint, Ergo	Non vult tamen esse primus, neque etiam ultimus.
9. Paulus Pripämer	Quia iam dies vitae eius praeterierunt, Ergo	Si reliqui id fecerint, tunc et ipse volet.
10. Vitus Schaller grandevus	Post examen mortuus est.	

26. Ambrosius Doisteiger.	Quia tempore Panteyding nil promisit.	Dicit praeterea: Nudus egressus sum de utero matris meae, et nudus revertor. Petit bacillum ut abeat potius quam ut se convertat.
27. Christophorus Mising	Quia tempore Panteyding missus fuit in Breitenbrun a Domino Provisore, et inde nil rescivit.	Si tamen alij id fecerint tunc et ipse.
28. Joannes Kittinger	Quia nimium simplex est, et hoc intelligere non potest.	Si tamen Conscientia illum aliquando permiserit, tunc(!)
29. Henricus Möltzer	Quia in hac fide natur, Ergo	Non vult tamen resistere Mandato, sed sese accommodare.
30. Christophorus Zodel.	Quia Parentes eius et Maiores huius fidei fuere, Ergo	Mavult omnia perdere, quam eiusmodi committere.
31. Georgius Strodel.	Quia tempore Panteding(!) solummodo Inquilinus fuit.	Si tamen caeteri, tunc et ipse.
32. Christiana Gieffing vidua	Quia in hac sua fide prognata, Ergo	Sperat Se in hac fide permansuram.
33. Andreas Seiler	Quia sic natus ac baptizatus. Ergo	Non vult tamen resistere Mandato Illustrissimi Principis.
34. Michael Sparrabitz es ingorantia Relapsus, et quia idioma germanica est ignorans, potius ab alijs seductus fuit(?), Venetus natione	Non intellexit, quia putavit Praedicantem esse aequae Sacerdotem.	Promisit pro festo Corporis Christi.
35. Joannes Doisteiger	Quia in hac sua fide prognatus, Ergo	Si tamen alij, tunc et se accommodabit.
36. Laurentius Reisner.	Quia nil promisit in Panteyding	Non vult resistere, quia a suo Pastore didicit ex Verbo Dei obediere Deo et superioribus.

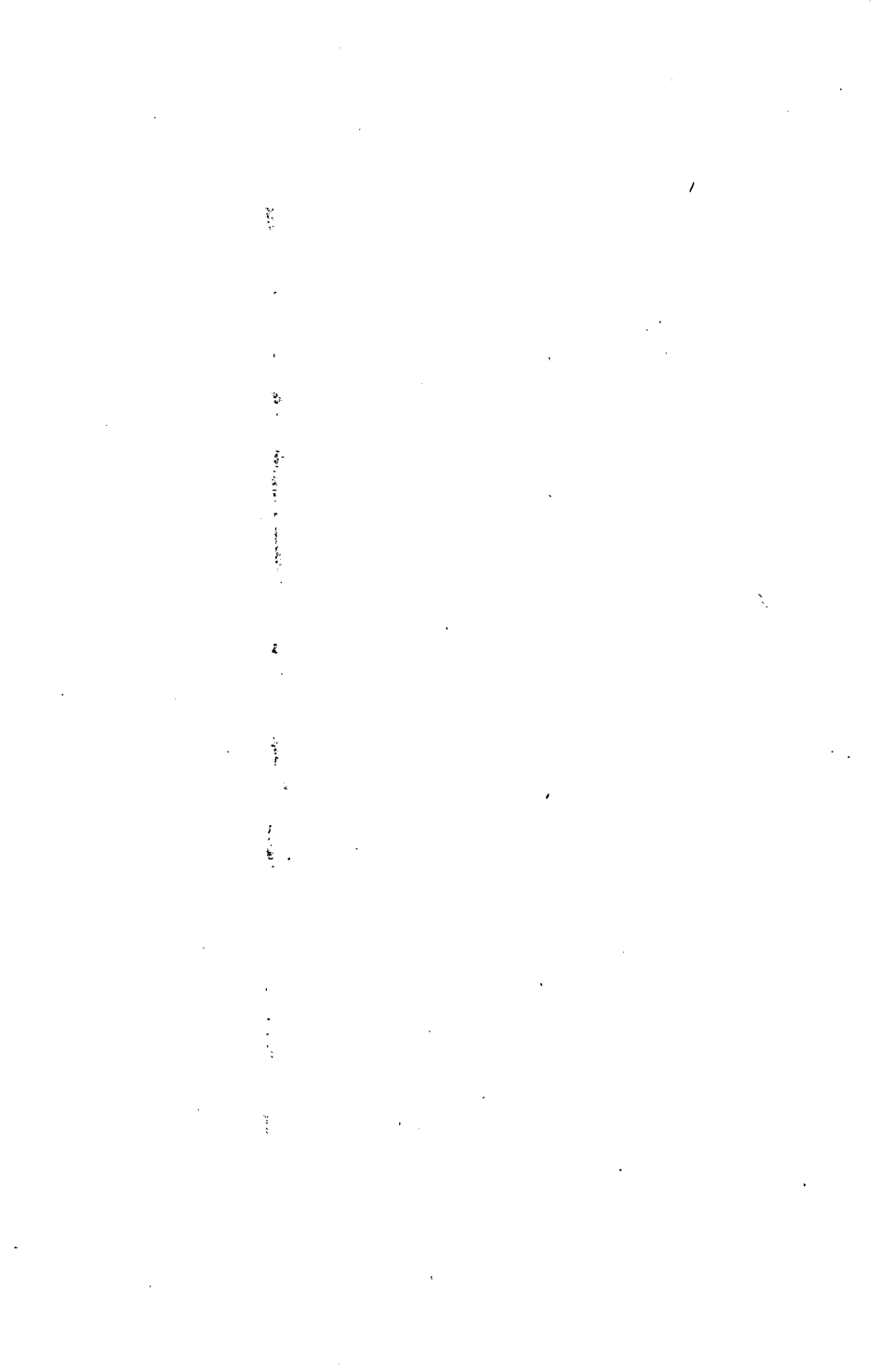
37. Joannes Missing.	Quia in hac fide baptizatus, Ergo	Prout caeteri sese gerent sic et ipse.
38. Georgius Wagner	Quia paucus diebus hic arti- ficium suum exercuit, Ergo	Manes interea perplexus.
39. Christophorus Pleyer.	Quia per totam Vitam suam huius fidei fuerit, Ergo	Non vult se resistere mandato Illustrissimi Prin- cipis.
40. Benedictus Doisteiger.	Quia in hac fide natus, Ergo	Si reliqui id fecerint et videbit Mandatum Illustris- simi Principis.
41. Wolfgangus Grass	Quia et caeteri non Com- municarunt, Ergo	Si Omnes se convertent, tunc et ipse.
42. Casparus Reisner	Quia Parentes eius huius fidei, Ergo	Si Mandatum Illustrissimi Principis urgebit, et reliqui id fecerint, tunc(!)
43. Georgius Stockamer balneator, non paruit.		

Summa haereticorum Civium 43.

In Noistiftt.

1. Stephanus Zentner	Quia simplex fuerit hactenus in suo genere, Ergo	Non erit primus nec ultimus. Fatetur praeterea, se credere in 2 Deos.
2. Joannis Kratzeri Vxor Vidua	Quia hactenus illi non iniunctum fuit, Ergo	Si autem cogeret, tunc faciet
3. Joannes Klampffer Relapsus olim in bello.	Quia tempore Panteyding fuit solummodo inquilinus, Ergo	Si reliqui, tunc et ipse. Dicit praeterea se habere in sua fide 4 Sacramenta: Baptismum, Eucharistiam, Matrimonium et Paeniten- tiam.
4. Sebastianus Kabiger.	Quia non porriguntur 2 Species.	Sin autem 2 Species por- rigerentur, vellet.

2. Georgius Prunhuber	Quia de nullo mandato quidquam scivit.	Vult manere usque ad mortem. Credet 5 Sacramenta: 1 coena 2 sanguis, 3 baptismum, 4 matrimonium, 5 ordo.
3. Martinus Misinger	Quia discedet, et non potest se hic continere.	
4. Gallus Pirpämer	Quod Parentes eius Catholici, ipse vero seductus ab ilijs, Ergo	Credet in Creatorem Coeli et terrae, inquit, se esse in nomine Christi baptizatus, ab alijs seductus.
5. Matthias Doisteiger	Quia Parentes eius huius fidei, Ergo	Si caeteri tunc et ipse.
6. Bartholomaeus Ridel	Quia sic natus, Ergo	Si Superiores eius iniunxerint, tunc vult.
7. Jacobus Plimel	per Judicem citati noluerunt comparere	
8. Matthias Plimel		

Summa Haeticorum inguilinorum
in Forchtenau et Noistift,
fundum non habentium 8.

MÄRTERSdorFF

Anno 1638

Civium Catholicorum in Märtersdorff sunt 77: omnes tempore paschali Confessi.

Civium Haeticorum in Märtersdorff sunt 78: non Confessi.

Inquilinorum Catholicorum in Märtersdorff sunt 59: omnes tempore Paschali Confessi.

Inquilinorum Haeticorum in Märtersdorff sunt 39: non confessi.

Personarum omnium in Märtersdorff, quae tempore Paschali sunt Confessae, in universum sunt 527.

Sequuntur illi, qui a tempore Panteyding huc usque conversi sunt:

In Märtersdorff

Matthias Lesch, senex, per multos annos Judex, Relapsus, ante obitum immediate confessus et communicatus est.

Georgius Furtner Civis

Georgij Müllneri Civis uxor

Andreas Ossing

In Filiali Wisen

Danielis Dorffmeisteri Vxor

Georgius Schmehrbacher

Stephanus Wabitzsch ex Walbersdorff, 70 Annorum

Cives habentes Haereticas	Catholici Vxores	Cives habentes Catholicas	haeretici Vxores	Inquilini habentes Haereticas (fundum habent)	Catholici Vxores (fundum habent)
1. Bernhardus Knoll		1. Joannes Fröhlich		1. Vrbanus Auffner	
2. Martinus Listi		2. Matthias Reichart		2. Laurentius Wograndel	
		3. Casparus Moser promisit vxori olim.		3. Marcus Weisberger	
		4. Georgius Ossing		4. Michael Leb	
		5. Stephanus Rübacher		Inquilini habentes Catholicas (fundum habent)	Haeretici Vxores (fundum habent)
		6. Andreas Wagner			
		7. Simon Müllner		1. Andreas Ossing	
		8. Veit Kurtz		2. Blasius Gosch	
		9. Ambrosius Posch		3. Blasius Haltmayer	

22. Michael Mayr	Quia in hac Religione natus Ergo	Ergo Dicit se esse Luthera- ranum et credere unum, sacramentum, nempe Eucharistiam.
23. Joannes Koch	Quia de Mandato Illustris- simi Principis nihil scivit.	Si tamen alij hoc fecerint vult fidem Catholicam libenter amplecti, ne ab alijs manentibus Haeticis solus ipse vexetur.
24. Michael Fridel	Quia egisset contra Deum,	Ergo vult manere in sua fide tamdiu, quam deus velit dicit insuper se esse Evan- gelicum et credere 3 Evan- gelistae, Mattheum, Mar- cum et Sanctum Paulum.
25. Christophorus Weiskopf	Quia alij non, Ergo et ipse	Si alij, tunc et ipse faciet.
26. Georgius Ossing	Quia in hac fide baptizatus.	Mavult relinquere domum antequam hoc faciet.
27. Joannes Riger	Si alij omnes conversi fuis- set tunc etc.	Et Sicuti alij sese hoc in parte accommodabunt, sic et ipse.
28. Vlricus Nibel	Quia non contentus est communicare sub una specie.	Si dabuntur 2 species, tunc(!)
29. Matthias Reichart	Quia Juventute huius fidei, Ergo	Promisit stipulata manu pro festo Corporis Christi converti.
30. Joannes Rambleutner	Quia de nullo Mandato quidquam scivit.	Vult ante perseverare usque in finem, siquidem 2 dies habeat saltem ad vivendum, et ita in nomine Domini sequi vestigia saventum.
31. Stephanus Rubacker	Quia non iniunctum fuit sibi.	Si Illustrissimus Princeps mandaverit, tunc illico faciet.

32. Joannes Mandel	Quia sicuti natus fuit, ita illum perserverare oportet.	Credit tamen in sua Evangelica professione esse 3 sacramenta, 1. Deus Pater, 2. Deus Filius, 3. Deus Spiritus Sanctus.
33. Blasius zerer	Quia prae conscientia non potuit.	Si tamen maior pars se accommodabit, tunc(!)
34. Vincentius Wagner	Quia in hac fide sua natus, Ergo	Et vult constanter permanere.
35. Sebastianus Rihler	Vti natus et educatus.	Sic etiam ad finem permanebit.
36. Andreas Wagner	Quia in hac fide natus, et a pueritia huc usque, Ergo	Credit tamen 2 Sacramenta: 1. est panis, 2. est Vinum.
37. Simon Müllner	Quia non dantur 2 species.	Si dabantur 2 species tunc erit Catholicus, credit nihilominus unum esse Sacramentum scilicet: Evcharistiam; baptismum vero inquit esse nullum.
38. Michael Eckhardt	Quia alij non sunt conversi Ergo	Si vero reliqui omnes: tunc et ipse.
39. Joannes Glantz	Quia nil promisit.	De caetero credit in sua Evangelica professione multas esse Evangelistas.
40. Christophorus Binder	Quia sic baptizatus et educatus.	Si tamen deberet cogi vellet converti, interea credit 2 Sacramenta 1. est Caena, 2. est fusio sanguinis.
41. Michael Koch	Quia obligatur ad duas Species.	Si dabuntur 2 species tunc fiet.
42. Joannes Wilffinus	Quia Catholicus natus.	promisit data manu pro festo Ascensionis converti.
43. Simon Langecker	Quia senex, et in dies speravit se moriturum sub utraque adhuc specie.	Attamen si Illustrissimus Princeps illi iniunget vult etiam in senio converti.

Quia in Fi

re re mi no

re re re

et

re

re

re

re re

re re

mpo... E

re re re re

65. Adamus Mändel	Quia in hac sua fide natus et baptizatus, Ergo	Si tamen Illustrissimus Princeps serio iniunxerit tunc vult converti. Interea fatetur esse 3 Sacramenta: 1. est Deus Pater. 2. Deus Filius; 3. Deus Spiritus Sanctus.
66. Joannes Bergkhamer	Quia in Evangelica fide sua baptizatus est, Ergo.	Mavult abire quam converti, et profitetur 3 Sacramenta: 1. hostiam, 2. Calicem, 3. Baptismum.
67. Marcus Nibel	Quia sic natus et baptizatus, Ergo	Vult praeterea manere.
68. Georgius Ochb	Quia a Juventute extra fidem catholicam.	Vult itaque permanere ulterius.
69. Michael Schreiner	Quia tempore Panteyding domi non fuit, ideoque sibi de nullo Mandato constare potuit.	Declarat autem, se nullo modo fore Catholicam, Ratio est, quia eius etiam non fuerunt Catholici.
70. Jacobus Lehner	Quia a Juventute sic credit, Ergo	Vult quoque permanere.
71. Jacobus Lang		Divendit et discedet, idcirco non comparuit.
72. Martinus Huber	Quia sic natus et multum diu in sua Religione vixit.	Ergo vult amplius permanere.
73. Joannes Lehner	Quia in hac fide natus, Ergo	Etiamsi Reliqui se convertent, nec dum a sua fide vult recedere, et licet Illustrissimus Princeps serio demandaret.
74. Joannes Ochb Relapsus	Quia alij relapsi, Ergo et ipse, quia alij non conversi, Ergo et ipse	Si tamen Illustrissimus Princeps ei iniunxerit, tunc volet; fatetur interea 3 Sacramenta: Matrimonium, Baptismus et Caenam Domini

75. Gallus Dorner	Nescivit ullam Rationem scire excusationem.	Promisit Stipulata manu confiteri pro festo Ascensionis.
76. Andreas Gschichel	Quia a Juventute huius suae fidei, Ergo	Petit et obsecrat, ut in sua fide permittatur.
77. Christophorus Pleyer	Quia sic natus et baptizatus, et in tota vita sua huius suae Religionis fuerit, Ergo	Petit et sperat Illustrissimum Principem esse ipsum permissum.
78. Dietericus Rambleitner	Quia a Juventute huius fidei, Ergo	Interea manet perplexus

SUMMA 78 personarum

INDEX
Haereticorum Inquilinorum in Märtersdorff
Fundum habentium

Nomina	Rationes Cur non Conversi et satisfecerint Mandato Illustrissimi Principis	Enunciata et quid facturi
1. Georgius Ruprecht	Quia est Evangelicus natus.	Non recedet ab hac sua fide.
2. Michael Ossing	Quia eius Parentes huius fidei fuerunt.	Non desistet a sua fide etiam demandante Illustrissimo Principe.
3. Valentinus Drach.	Quia in hac fide sua natus et baptizatus.	Discedet, quia se hic non potest continere.
4. Blasius Binder.	Noluit, quia a iuventute huius fidei, Ergo	Interea dicit se esse simul Evangelicum et Lutheranum et nihil scivisse de ullo mandato in Panteyding.
5. Joannes Ringauff	Quia hac sua fide imbutus, Ergo	Resistit Mandato etiam Illustrissimi Principis.

6. Benedictus Vigel	Quia sic natus et educatus, Ergo	Interea profitetur esse aliqua sacramenta numerum vero illorum se nescire, resistere autem Mandato Illustrissimi Principis non vult.
7. Andreas Ossing, 16 May confessus et communicatus	Quia in tota sua Vita huius fidei, Ergo	promisit autem stipulata manu pro festo Corporis Christi.
8. Stephanus Wograndel	Quia sic natus, Ergo	Resistit mandato etiam Illustrissimi Principis.
9. Sebastiani Frahlerin Vidua	Nata Catholica, a Parocho Catholico in Petzsching communicata sub 2 speciebus et quia amplius 2 species sibi non sunt concessae, ideo 2 species quaesivit in Walbersdorff et sic relapsa est.	Vti incepit communicare ita vult et perseverare non tamen resistendo Illustrissimi principis Mandato.
10. Adamus Mändel	Quia de nullo Mandato scivit in Panteyding edito.	Converti non vult, debet enim habere respectum Parentum suorum iam defunctorum. Interea tamen credit in sua Evangelicae fidei professione 3 Sacramenta, 1. est Eucharistia, 2. Christus, 3. Spiritus Sanctus
11. Georgius Bosch	Quia Parentes eius huius fidei, Ergo	Non vult converti etiam ad Mandatum Illustrissimi Principis.
12. Blasius Haltmayer	Quia nemo ipsum unquam coegit.	Si tamen alij se convertent, convertet et ipse.
13. Bernhardus Gruber	Quia nulla mentis conversionis in Panteyding facta, Ergo	Resistit praeterea etiam ad Mandatum Illustrissimi Principis.

14. Blasius Gosch(?)	quia a pueritia fide sua Evangelica imbutus, Ergo	Si tamen Illustrissimus Princeps serio demandarevit(!) vult declinare.
15. Adamus Weiner	Quia nil rescivit de ullo mandato, Ergo	Etiamsi Illustrissimus Princeps injungeret illi nullo modo cogitat converti.
16. Joannes Schisel	Quia Maiores huius fidei fuerunt, Ergo	Converti non vult etiam ad mandatum Illustrissimi Principis.
17. Sebastianus Nibel	quia in Panteyding non adfuit et de hoc Mandato nil rescivit.	Vult tamen ad Mandatum Illustrissimi Principis converti.
18. Adamus Schreider	Quia in hoc sua fide baptizatus, Ergo	Manet interea perplexus.
19. Wilhelmus Zehnthofer	Quia in hac fide sua natus, Ergo	Si tamen alij se convertent tunc et ipse idem vult praestare.
20. Balthasar Gager	Quia Evangelicus natus et a 27 annis suum opificium hic exercuit, Ergo	Petit ut in hac sua fide permittatur.
21. Georgius Arcularius	Wanner Quia a Juventute Evangelica fide imbutus et instructus.	Non vult esse primus, neque etiam ultimus in Convertendo.
22. Matthias Kurtz	Quia tempore Panteyding Custodem Vinearum egerit, et de mandato nulloquidquam sciverit, Parentesque eius insuper huius Haereticæ fidei fuerint, Ergo	Permanebit constans in sua fide.

23. Georgius Krachler	Quia in Evangelica fide baptizatus, Ergo	Si Illustrissimus Princeps serio demandaverit fiet Catholicus. Interea credit 5 Sacramenta: 1. Baptismum, 2. Coenam Domini, 3. Matrimonium, 4. Ordinem, 5. Poenitentiam. De Confirmatione et Extrema Vnctione Ministri Verbi Dei nil hactenus docuerunt.
24. Matthias Freyberger	Quia Parentes eius huius fidei fuerunt, Ergo	Si Illustrissimus Princeps hoc serio iniunxerit, tunc se resolvat, Interim vero nihil promittit.
25. Joannes Kren	Quia in hac fide natus et educatus.	Dicit se esse Lutheranum, nescire autem, quid sit Lutherana fides, credere nihilominus 4 Sacramenta Baptismum, Eucharistiam, Poenitentiam, Matrimonium. Admonitus denique de Ordine, admisit etiam Stum, Sacramentum; ex hoc motivo, quia Praedicans in Walbeisdorff, cum peccata dimittat, in Pastorem susceptus et ordinatus sit. Interim nil promittit sed manet perplexus.
26. Balthasar Klampffer	Quia a Juventute hucusque Evangelicus fuerit.	Fatetur 3 Sacramenta, sed quae sint et quomodo appellentur ignorat; Credit autem (inquit) in Deum Patrem omnipotentem, uti bonus Christianus. Deo tamen et Superioribus se commendat.

Summa eorum haeticorum
Inquilinorum qui fundum habent

1. Jacobus Jager   Citati aliquoties per
Judicem noluerunt parere.
2. Joannes Schridler.
3. Wolff Wagendrűffel
4. Matthias Freyberger

INDEX
Haeticorum Inquilinorum in Martersdorff
nullum Fundum habentium

Nomina		Rationes Cur non Conversi et satisfecerint Mandato Illustrissimi Principis	Enunciata et quid facturi
1. Melchior Pannifex	Braun	Quia ab Infantia Evangelicus.	Constans vult permanere.
2. Jacobus Gedy		Quia ipse et omnes eius consanguinei in hac Evangelica fide fuerunt.	Deo et Superioribus se commendat.
3. Georgius Birkoyff		Quia in hac fide natus sicut et Parentes eius.	Petit in hac fide mori, quia senio iam confectus.
4. Georgius Pran Arcularius		Quia omnes eius consanguinei Lutherani, Ergo	Non erit Catholicus etiam si Illustrissimus Princeps ipsi iniungeret mavult abire, sic pridem nihil habeat, quod perdat: Si Voluisset fieri Catholicus, non venisset huc, sed contulisset se pridem ad aliquam civitatem populosam propter artificium suum.
5. Antonius Bliemel Pannifex		Quia non est patricius sed peregrinus et egenus, Ergo	Impossibile illi, fidem Catholicam capere.
6. Benedictus Panfigel sartor		Quia parentes eius huius fidei, Ergo	Mavult abire, quam sua fide declinare.

7. Christophorus coriarius	Wolff	Quia huius fidei, cuius Parentes fuerunt, esse voluit, et in ea permanere.	Dicit præterea 2 esse Sacramenta. Baptismum et Cenam Domini; Reliqua 5 non agnoscit sacramenta, Ratio est quia quodvis Sacramentum habet signum visibile. Interrogatus itaque, quale signum visi- bile habeat Baptismus, Respondit, aquam. Inter- rogatus autem quae signum visibile habeat suum Artifi- cium Respondit coriorum. Fatetur præterea se de nulla materia tam baptismi quam Artificij sui scire. Postquam exierat dixit ad alii, se Parochum com- pulsisse in Sacram Scri- pturam et Sacramenta; item Parochum fuisse in disputa- tione summa ab ipso coan- gustatum, et non potuisse illi sufficiente respondere.
-------------------------------	-------	--	--

8. Joannes Koch, Sartor	Quia ab Evangelicis Paren- tibus prognatus est.	paratus est cum sua Evan- gelica doctrina potius in mortem ire, quam ad fidem Catholicam converti. Eti- amsi Illustrissimus Princeps illi iniungeret non faciet; sed mavult mori.
-------------------------	--	---

Summa haereticorum Inquilinorum
fundum non habentium
8.

1. Michael Bastel, per
Judicam citatus noluit
parere.

Civium Catholicorum in Filiali Wisen sunt 68: omnes tempore Paschali confessi.

Civium Haereticorum in Filiali Wisen sunt 10: non confessi.

Inquilinorum Catholicorum in Filiali Wisen sunt 36: omnes tempore Paschali Confessi.

Inquilinorum Haereticorum in Filiali Wisen sunt 5: non confessi.

Personarum omnium in Wisen, quae tempore Paschali sunt Confessae, in universum sunt: 234.

A tempore Panteyding ad Fidem Catholicam conversi sunt:

1. Stephanus Wabitz 70 annorum ex Walbersdorff.
2. Georgius Schmehrbacher.
3. Vxor Danielis Dorfmeister.

Cives Haeretici habentes Vxores Catholicas:

1. Andreas Felsing.
2. Casparus Eintzenberger.
3. Melchior Eintzenberger.

INDEX HAETRICORUM CIVIUM IN FILIALI WISEN ut sequitur:

Nomina	Rationes Cur non Conversi et satisfecerint Mandato Illustrissimi Principis	Enunciata et quid facturi
1. Andreas Felsing	Quia in hac sua Evangelica fide prognatus, Ergo	Non est bonum inquit ex una fide resilire in aliam, sed melius est in una permanere. Manet perplexus, quod tamen Deus et Superiores voluerint faciet.

2. Laurentius senior	Klampffer	Quia ab aliquo Episcopo et alijs Spiritualibus Concessum fuit in sua fide permanere, respiciendo caniciem et senium eius.	Petit ut in hac fide permitte- tur mori.
3. Simon Hofer		Quia in Panteyding non adfuit et nil ipsi iniunctum praesertim cum etiam tunc temporis Inquilinus solummodo fuit.	
4. Casparus Edelhofer		Quia tempore Panteyding fuit inquilinus.	Vult tamen quod Deus et Superiores.
5. Laurentius iunior	Kalmpffer	ab aliquot hebdomadis non est domi.	
6. Melchior Eintzenberger		Quia nondum fuit tribulatus propter fidem, Ergo	Si Mandatum fuerit Illustrissimi Principis, tunc volet.
7. Sebastianus stuhl	Scheichen-	Quia omnes eius consanguinei huius fidei.	Vxor eius vult abire Ergo et ipse debet sequi Vxorem.
8. Martinus Kittinger		aliquoties per Judicem citati non comparuerunt.	
9. (...) Holtzer			

Summa Haereticorum

9.

Függelék

A.

Az 1638. évi összeírás mellett fekvő irat

Conuersi in Forchtenau 1659. sub octobrem et novembrem

Ambrosius Reisner

uxor ipsius

Filia fugit in Schadendorff

Andreas Treysteiger

Andreas Strodel

uxor

Matthaeus Bletterer inquilinus

Filius Andreae Strodel maior

Filius minor dubius

Filia Barbara

Pauli Strodel uxor

Christophorus Rubacker

uxor ipsius

Georgius Rubacker

Ambrosius Miesinger

uxor

Martel Miesingerin uidua

Hans Koler

Catharina Kolerin

Filia maior

Filia minor

Georgius Reisner

Wolff Grasin

Christoph Plötner

in universum 24

In Neustift Conuersi

Gregorius Feirer

uxor

Filia utraque

In Wisen

Filia unica Valtel Keck

Conuersi in Kis Hefflein sub octobrem 1659.

Matthaeus Leb possessionatus

Mathaeus Bömb

uxor

Filius possessionatus

Hans Leb

uxor

Filius inquilinus

apud Judicem famulus

Hans Schwarz possessionatus

Jacob Fuchs

Filius possessionatus

apud Hans Hermann ancilla

in universum 12.

Conuersi in gros Hefflein

Simon Lang possessionatus

Adam Tinhaff

uxor

Filius

Lorenz Pesenberger

Justina Hengstin

in universum sex

In Millendorff

Georgius Püecher lanio

B.

Litterae Annuae Societatis Jesu Provinciae Austriae Anno 1639. Domus Professorum Viennae.

Missionum autem, quae in oppida et pagos vicinos, dissitos crebrae institui solent, eae quae ex Illustrissimi Hungariae Proregis voluntate, in Eisenstadiensem et Forchtensteinensem comitatus susceptae sunt, merito primas habent, et indigentia cultus et fructu.

Missio ad Comitatum Eisenstadiensem

Sunt in hoc comitatu oppida et pagi ad lacum sita, uti incolis moribusque Austriae vicinis non inculta, ita haeretica perfidia adhuc horrida. Cum enim ex Hungarici iuris libertate pro arbitrato cuiusque sit religionis hic usus, facile advenas nanciscuntur ex ijs locis, ubi neuti- quam ea est permissa libertas. Cui malo ut Illustrissimus Hungariae Prorex obviam iret necququam moratus profani iuris licentiam, eo animum adiecit, ut subditos sibi populos ab ea vindicaret tyrannide et in veram assereret fidei libertatem, simulque advenis quoad posset adimeret huc commigrandi lubentiam. Eum in finem Patres nostros ex hac domo impetravit, qui animus manumque strenuam admoverent ad perpurgandum illum tot animarum syluescentem agrum. Annus pene ac dimidius huic impensus culturae, idque divino beneficio effectum est, ut priore quidem parte ij, qui hoc in Comitatu sunt, oppida et pagi prope- modum omnes reformarentur, reservato in alteram anni partem Forchtensteinensi Comitatu. Difficilis principio fuit Provincia, ut in eiuscemodi fieri amat, sed constanti, ac pertinaci etiam Nostrorum opera, qua publicis, qua privatis adhortationibus, domi ac pro suggestu, expugnati sunt tandem duriores animi, et ad dogmatum, ex praescripto Ecclesiae Romanae informationem, nescio an adducti magis, an com- pulsi autoritate Dominj. Nam propter impensas quae ijs incumbebant, qui se tardius stitissent, submittebantur insuper milites stipendiarij, eorum sumptibus victuri, quoad illi posita contumacia sese accomoda- rent. Dura conditio verum fortassis necessaria, voce Domini praecipien- tis, compelle intrare. Quapropter multi cedebant praesenti necessitati, pauci ut eam subterfugerent, relictis cum familia aedibus suis, latebras ac diverticula petebant: quanquam aliqui ultro manus dabant. Solae proceruum genus foemina negotium facessebant eo contumacius, quo ad imperia solutiores se arbitrabantur.

Cessere tamen et illae, sin minus conscientiae autoritatisque Magistratus, at certe coniugum ac privatae rei urgente causa. Itaque anni decursu hac oppida et pagi lustrata sunt, Occa, Puerpach, Praitenbrun, Dunderskirchen, Hefflein utrumque. Sed quia quot necessitate, fit, ut plurimum durare non solet, iccirco nostrorum ea cura fuit, ut in virtutem desineret necessitas: Quae absolutionis beneficium ante nulli est impensum quam is stipulata, fidem faceret manu, ultro se fidem catholicam, integraque amplecti libertate: in eaque vivere et mori paratum esse. Ea ratione mansuefacti sensim cives ulterioribus christianae pietatis officijs sunt imbutj, ut nonmodo dominicis festisque diebus, ad sacra concionesque conveniant frequentes, sed statis etiam diebus una in templo litanias Laurentanae Domus decantent, et quos antea canepius et angue oderant Societatis homines, eos nunc omni officij genere amplectantur. Illud hic memorata dignum occurrit cuiuspian protervioris contumaliae exemplum. Erat in Praitenbrun oppido Juvenis, quam annis non minus animis florens, is cum citatus a nostris ad instructionem doctrinae Catholicae comparuisset, audijssetque causam adventus isthuc nostrorum, in haec fere respondit: Hominem a Deo conditum ea libertate, ut cogi non possit, conscientis vero nulla ratione debeat: sperare se proinde, in eam conscientiae tyrannidem se a patribus non cogendum a uita maiorum suorum in fide natum, in ea se quoque mori optare, rogareque, ut ne quam ipsi non dederunt fidem, ereptum erant. Insolens certe a Juvene visum est responsum, veruntamen dissimulandum in praesentiarum, et in opportunius tempus differendam causam. Itaque abscessit tum quidem a nostris, sed non inpune: eadem enim nocte adfuit secundum quietem veneficorum caterua, et ligatis veneficio membris omnibus, ita miserum exercuit, torsitque, ut nulla se in vita passum grauiora deinde professus sit: videbantur enim sibi uno quasi in neruo reliqui e corpore omnes ui extrahi atque reuelli. Unum hic rebus afflictis animo subijt, quid si haec sibi in hodiernae poenam contumaciae, a vindice Numine immissa venirent? exinde pectus ac frontem salutaris signo Crucis, ex usu Catholicorum insignire coepit, factisque praeteriti poenitens statuit secum, prima cum luce praeteritae diei errata resarcire. Hic illico veneficorum sisti vis omnis, exque exaudiri voces, hortantibus alijs ut rem alij compendio expendirent: nequire se porro progredi aliunde ligatos. Ad has voces non desijt Juuenis salutari se communire signo, feruenterque ad Deum et Divos fundere preces, quoad maleficorum turba abscessit. Et desiere tum quidem cruciatus, ita tamen certa corporis parte emarcida relicta, ut in filum extenuari videre-

tur. Vix illuxerat dies, cum ille ad Parochi fores tremebundus adhuc, ac sui vix compos opperitur, factum exponit, et iam alius, quam pridie abierat ad nostros reducit, fidei Catholicae doctrina imbuendus. Ubi sat instructus est, praeteritae vitae noxas, per exomologesin expiavit. Et en cum festo Epiphaniae ad altare sacram exciperet Syntaxin de manu Sacerdotis Nostri, mirum dictu, ita puncto eodem temporis restitutus est parte illa corporis affecta, acsi nunquam laesa fuisset. Quod sane Dei beneficium, praesensque auxilium non parum momenti apud ipsum habuit, ad sacra illa mysteria identidem ac saepius frequentanda.

Sub id tempus alius e vicino pago sed Catholicus adfuit, totis item artibus tremiscens, ac uti videbatur, attonito similis, petijtque itidem a Nostriis adversus veneficorum vim remedia: saepius se abripi nolentem e lare atque cubili suo, et auctum inter maleficorum choros sisti, aiebat, hic ubi ad agendum compelleretur quod nollet, quoque vellet, redire non posset, nisi renata luce. Quaesita sibi remedia apudcuriones agnos cereos, piaculares globulos, Imagines, idque genus amuleta, adversus importunam vim nil profuere; nisi quid opis afferant Patres, ad extrema se redactum iri. Suasere nostri generalem de tota vita Confessionem, ut si quid lateret vitij, id hac ratione proditum corrigi posset. Recepit ille securum se consilia, atque abscedens amplius non redijt.

Non absimile huic exemplum est rustici, quem iniuria bellorum fortunis suis pulsum in has terras egerat, ut vel emendicata stipe vitam tolerare posset. Aes alienum contraxerat 8 florenorum, quod cum non esset solvendo molesto Creditori, rus abiit hic ubi venatoris specie nonneminem nactus, qui ei solatij causa 8 florenos ultro offerebat, opportuno tempore refundendos, in praesentis mali remedium recepit. Paucis inde interpositis diebus adest qui, mutuarat, non iam dissimulata persona Doemon, et suum urget vel aes, vel pignoris loco miselli animam. Negat Agricola Conditorei debitam alteri posse obligari: inscium se fraudis bona fide recepisse mutuum, solvendum quibus quibus posset modis. Hic Doemon non alterius se velle rationis monetam, quam cuius dederat, et ad hoc sexennium a credita pecunia indulget. Sequens dies finem erat sexennio daturus, cum angore metuque afflicto Agricola, quid consilij capiat extrema in egestate ignorat: unum subijt animo consilium et auxilium a Nostriis exponere: accurrit igitur festinus ad Nostrum Sacerdotem, et ingeniculatus in praesentes Doemonis technat opem implorat, et praesentissimis remedijs instruitur, S(?) Confessione atque Communione: quibus peractis nil debere iam ultra Doemoni, cum Deo exsolutum esset, quid debebatur. Quod si tamen importunus ades-

set exactor, ad Confessarium, qui haec praeceperat, remitteretur, a cuius praescripto discedere nefas esset. Postea ab exacto sexennio nocte adfuit informe monstrum, misello cum opprobrijs minas intentans. At cum bene instructum offendisset, tanto percullit horrore, eoque discessit foetore post se relicto ut huic parem in vita sua molestiam se nunquam sensisse rusticus homo assereret. Atque adeo deinceps omni solutus molestia egit.

Zusammenfassung

István Monok—Katalin Péter: Visitation der Glaubenstreue aus dem Jahre 1638

Die hier veröffentlichte Schrift wurde in der Herrschaft Forchtenstein-Eisenstadt zusammengestellt und hatte den Zweck, die Ergebnisse der gegenreformatorischen Massnahmen von dem Fürsten Miklós Eszterházy zu dokumentieren. Die Handschrift wurde in dem Familienarchiv Batthyany aufbewahrt und bildet jetzt den ersten Fascikel der Schriften von Ádám Batthyany I. Die Provenienz ist weiter nicht zu klären.

Diese Visitation kann aus zwei Gründen für eigenartig gehalten werden: erstens weil es in Protokollformat Zeugnisse über die theologische Überzeugung oder Orientierung niedriger gesellschaftlichen Schichten gibt, zweitens weil die äussere Form der Schrift mit einem Urbarium eng verwandt ist.

In dem Anhang werden noch zwei weitere Texte veröffentlicht: ein Verzeichnis aus dem Jahre 1659 mit den Namen der Neubekehrten von 1659 und ein Bericht aus den Litterae Annuae des Ordenshauses der Jeusiten in Wien über die Umstände der Mission.